

Ch. Juskaity

Gruodis 1917 m.

№ 12 (70).

ATEITIS

Turiny.

I. A. ALEKNA: Vyskupas Valančius ir tikybos mokinimas gimnazijose.	354
II. PR. DOVYDAITIS: Kunų sunkuma ir svara, jos saikai ir rušis	363
III. M. REINIS: Atida	368
IV. V. STONIS: Aras. (Eilės)	373
V. V. STONIS: * * * (Eilės)	373
VI. A. JAKSTAS: Kiaulė ir asilas. (Eilės)	374
VII. A. JAKSTAS: Batukas ir koja. (Eilės).	375
VIII. VYTAS: Kalėdų naktis	376
IX. VYTAS: Daina	378
X. A. J.: Kanto nuomonė apie lietuvius ir jų kalbą	379
XI. Redakcijos atsakai	382
XII. — „Ateities“ 1917 metų turinys	383

Jau išėjo nauja Lietuvos jaunimui maldaknygė

MELSKIMĖS

Sustatė Prelatas A. Dambrauskas

Įvairiomis kainomis, pagal aptaiso.

Užsisakant meldžiama aiškiai pažymėti, kiek egzempliorių tos maldaknygės norima imti merginoms ir kiek vaikinams.

Šv. Kazimiero Draugijos knygyno vedėjas
A. Kniukšta.

Jau išėjo iš spaudos turiningas ir labai įvairus
„Kauno kalendorius 1918 m.“
Priimama užsisakymai.

Vyskupas Valančius ir tikybos mokinimas gimnazijose¹⁾.

Vyskupas Valančius daugiausia yr žinomas kaip Bažnyčios hierarcha ir rašytojas. Ką jis yr nuveikęs tikybos mokslui pakelti gimnazijose ir kaip karštai yr gynęs mokinių teises nuo Rusijos biurokratų pasikėsinimų, tai maž kas nežino. Taigi ir tariamės busiant neprošali „Ateities“ skaitytojams padėjus čia pluokstą žinių apie tą dalyką, surinktų gerb. kun. A. Aleknos.

Red.

Kapelionai Žemaičių vyskupystės gimnazijose. Valančiaus laikais Kauno gubernijoje buvo šios Rusijos vyriausybės žinioje esančios vidutinės mokyklos, vadinamos gimnazijomis, pavietinėmis arba bajoriškėmis mokyklomis: Kauno, Kėdainių, Ukmergės, Panevėžio, Šiaulių, Telšių. Tikybai mokinti tose mokyklose buvo atskiras kunigas. Jo vieta buvo sunkoka: alga už mokymą buvo labai maža, teisės irgi mažesnės, negu kitų šviesių mokytojų. Kuršo gubernijoje buvo vokiška gimnazija Mintaujoje, paskui buvo įsteigta gimnazija Liepojuje. Tose gimnazijose Valančiaus vyskupavimo pradžioje nei bute nebuvo atskiro katalikų tikybos mokytojo, nors jisai buvo labai reikalingas, dėlto kad abejose gimnazijose katalikų mokinių skaičius vis didėjo. Vyskupui Valančiui reikėjo pasirupinti, kad butu paskirti kapelionai Kuršo gimnazijose, ir pagerintas kapelionų buvis Kauno gubernijos rusiškose gimnazijose. Proga tiems klausimams pajudinti augštesnės vyriausybės įstai-gose pasitaikė pačioje Valančiaus vyskupavimo pradžioje.

¹⁾ Parašyta naudojanties Žemaičių vyskupo archivo raštais. Citatuose nurodoma rašto data ir numeris.

1850 metais Dvasiškoji Petrapilio Kolegija išsiuntinėjo vyskupams tokį ciesoriaus Mykalojo II įsakymą:¹⁾ „ciesorius pripažindamas tikybos mokymą mokyklose visokio naudingo mokymo pamatu, įsako rupestingai prižiūrėti, kad tikybos mokytojų vietos visose mokyklose, pradedant nuo universitų iki parapijinių mokyklų, užimtų žmogystės, tvirtai tikinčios į savo pašaukimo šventumą, kurios mokėtu įdiegti jaunimo sieloms šventas krikščionystės tiesas ir sėtu doros sėklą, veikdamos ne vien žodžiu, bet ir savo gyvenimo pavyzdžiu“. Naudodamasis tuo įsakymu, Valančius pasiryžo išsirupinti tikybos mokytojams gimnazijose geresnį apmokėjimą jų darbo ir sulyginimą jų teisėmis su kitais mokytojais. Skirdamas Šiaulių bajorlškosios mokyklos kapelionu teologijos magistrą kunigą Antaną Juzumavičių, Valančius rašė Vilniaus mokslo apskričio globėjui,²⁾ kad „pildant ciesoriaus valią, kapelionais reikia skirt pačios gerosios žymiosios žmogystos iš kunigų tarpo. Tam kliuva labai maža kapelionų alga ir paskirta jiems nežymi vieta tarp kitų mokytojų“. Todel Valančius prašo išsirupinti kapelionams didesnę algą ir sulyginti jų teises su kitų mokytojų teisėmis. Tokio pat turinio prašymą išsiuntė ir Dorpato mokslo apskričio globėjui,³⁾ skirdamas Mintaujos gimnazijos kapelionu teologijos kandidata kunigą Kajetoną Rupeiką. Dorpato mokslo apskričio globėjas atrašė patvirtinąs kun. Rupeiką Mintaujos gimnazijos kapelionu su alga 170 rub. metams, del padidinimo gi algos nedrįstąs kreiptis į augštesniąją vyriausybę, nes tokie prašymai siuntinėti esą uždrausti. Atsisakė taipogi suteikti kapelionams teisę dalyvauti mokytojų konferencijose: jos svarstančios daugiausiai administracinius dalykus. Savo pastabas del mokinių doros ir elgimosi kunigas gali užrašinėti į tam tikras knygas. Tokio pat maždaug turinio atsakymą davė ir Vilniaus apskričio globėjas.

Nieko nelaimėjęs pas globėjus, Valančius kreipėsi į vidaus dalykų ministrą Perovskį,⁴⁾ taip pat aiškindamas jam, jog pildant ciesoriaus valią tikybos mokytojais gimnazijose reikia skirti patįs gabieji kunigai, kuriems ir atlyginimas už darbą turįs būti didesnis, ir jų vieta tarp kitų mokytojų lygi. Valančius prašė vidaus dalykų ministro delei to dalyko susižinoti su švietimo ministru, bet atsakymo susilaukė daug nemalonesnio negu galėjo tikėtis. Vidaus dalykų ministras viršininkišku

¹⁾ 10.II.1850 № 656.

²⁾ 3.IV.1850 № 675.

³⁾ № 676.

⁴⁾ 8.IV.1850.

tonu atrašė,¹⁾ jog keista esą butu, jei jisai dėl vieno vyskupo prašymo reikalautu pakeitimo švietimo ministerijos patvirtintų įstatų, ir pridėjo Valančiui tokį perspėjimą: „kad ateityje išvengti nenaudingo susirašinėjimo dėl reikalų, paliečiančių kitą ministeriją, nepradėti pačiam susirašinėjimo su jos įstaigomis, bet kreiptis į vidaus dalykų ministeriją“.

Taigi pirmasis bandymas pagerinti kapelionų buvį, nepavyko. Toliau dėl to dalyko klabino Mintaujos kapelionas kun. Rupeika, kaip matyti iš jo rašto vyskupui:²⁾ „man prašant prileidimo prie konferencijos direktorius per inspektorių žodžiais pranešė, jog ligšiol stačiatikių ir katalikų tikybos mokytojai prie konferencijos nepriderėjo, bet toliau dėl globėjo įsakymo, reikalui atsitikus, jie gali būti konferencijoje. Bet šitai per konferenciją 30. 10. keletas mokinių, iš jų trys katalikai, nežinia už ką atstatyta iš gimnazijos, I tą konferenciją manęs nekviesta, apie mokinių pasielgimą neklausta“. Gavęs tokį pranešimą Valančius kreipėsi į Dorpatą mokslo apskričio globėją³⁾ prašydamas įsakyti, kad konferencijose dėl mokinių išvairymo būtų prileidžiamas ir jų tikybos mokytojas, kaip geriausiai žinantis jų doros privalumus ir pasielgimą. Globėjas atrašė⁴⁾ įsakęs panašiuose atsitikimuose kviesti mokinių tikybos mokytoją, prašė drauge įsakyti kapelionams, kad jie išvengimui panašių atsitikimų rūpintusi įdiegti mokiniams doros taisykles.

Kapeliono algos ir teisių padidrinimo klausimas Mintaujos gimnazijoje liko išrištas 1859 metais. Apie tai vyskupui taip rašė kun. Rupeika:⁵⁾ „klausimas delei kapeliono algos ir teisių liko globėjo išrištas kapeliono naudai. Apie algą žinau privatiniai iš direktoriaus raštinės. Vakar gavau iš direktoriaus tokį raštą: delei Tamstos prašymo paskirti vietą konferencijoje turiu garbę pranešti, jog tuose atsitikimuose, kada Tamsta busi kviestas į konferenciją, teikkis užimti antrąją po inspektoriaus vietą, po stačiatikių tikybos mokytojo, paliudijimuose mokiniams išduodamuose, jei jie katalikai, irgi pasirašinėsi po inspektoriaus. Ir kiti punktai mano paduoti, liko mokyklų vyresnybės užbaigti taip, jog nieko nebelieka norėti, tik tai pildyti“. Bet ir tuomet alga katalikų tikybos mokytojui nebuvo dar sulyginta su stačiatikių šventiko alga. To sulyginimo Va-

¹⁾ 26.VII. 1850. № 1933.

²⁾ 1.XI. 1850. № 177.

³⁾ 11.XI. 1850. № 1604.

⁴⁾ 27.XI. 1850. № 1769.

⁵⁾ 22.II. 1859 № 7.

lančius prašė švietimo ministerijos. Švietimo ministras atsakė,¹⁾ kad atėjus vyskupo prašymui, Dorpato apskričio globėjo projektas buvęs jau patvirtintas, todėl negalįs tuo tarpu išpildyti vyskupo prašymo, kurį pripažįstas teisingu. Taip pat atsakyta į vyskupo prašymą paskirti algą katalikų kapelionui naujai steigiamojoje Liepojaus gimnazijoje. Tačiau Liepojaus gimnazijoje ilgai dar nebuvo paskirta algos katalikų tikybos mokytojui. Del algos stokos mokyklų vyriausybė buvo net patarus kun. Rimkevičiui nebemokinti tikybos gimnazijoje, ir vyskupas turėjo prašyti globėjo leisti tuo tarpu dovanai mokinti tikybos. Mokinių gi skaičius Liepojaus mokyklose buvo nemažas, gimnazijoje ir kitose mokyklose buta tuomet jų 65.

Katalikų mokinių varinėjimas į stačiatikių cerkvę. Vyskupas Valančius ilgai turėjo kovoti su mokyklų vyriausybe dėl mokinių katalikų vertimo vaikščioti karaliaus dienomis į stačiatikių cerkvę. Ta rusinimo priemonė visuotinai buvo vartojama tikrai po 1863 metų, bet pirmieji bandymai imta daryti daug anksčiau. Dar 1852 metais Valančius rašė Vilniaus general-gubernatoriui:²⁾ „apsilankius Ukmergėje stačiatikių archijeriejui, vietinės bajoriškostos mokyklos užveizda Kaširin'as priverstinai reikalavo, kad mokiniai, tarp kurių nėra nei vieno stačiatikio, butinai eitu į cerkvę. Mokinių tėvai mato tame Kaširino pasielgime įstatų apie toleranciją peržengimą. Savo priederme laikiau apie tokį Kaširino pasielgimą pranešti Tamstai su nuolankiausiu prašymu, ar ne pripažinsi Tamsta reikalingu daiktu sustabdymui panašių atsitikimų ateityje padaryti nuo savęs prideramąjį įsakymą“. Dėl to paties atsitikimo Valančius parašė privatinį laišką (lenkiškai) ir Kauno archijeriejui Filaretui Małyševskiui, kaip buvusiam savo draugui iš Vilniaus universito. Į tai Filaretas atrasė: „savo priederme laikiau atsakyti taip pat atvirai. Ar tikrai užveizda Kaširin'as verste vertė mokinius katalikus buti cerkvėje, man pamaldas laikant, tuo galima abejoti. Daugiau negu šimtas Šiaulių gimnazijos mokinių katalikų savo gera valia buvo pamaldose, kaip man tvirtino direktorius ir inspektorius. Reikia gailėtis tų jų tėvų ir globėjų, kurie nepatenkinti tuo, kad jų vaikai, kurie mokinasi viešojoje valdžios įstaigoje, esti per pamaldas stačiatikių cerkvėje. Jie nesupranta tolerancijos reikšmės ir jėgos. Ilgainiui turėdami tarnystę, jie turės bent karaliaus dienomis melstis stačiatikių cerkvėje. Tikybos mokytojai, tėvai turi įkalbinėti vaikams nesišalinti nuo stačiatikių cerkvės, turį

1) 13 XII 1861. № 2480.

2) 27.IX. 1852. № 1880.

tvirtinti jų jaunose širdyse šventą priedermę, įstojus tarnystėn lankyti pamaldas stačiatikių cerkvėje paskirtomis dienomis“. Kaširin'as ir kiti mokytojai žiną ką darą, baigia savo laišką Małyševskis.

Savo laiške Małyševskis išreiškė lyg kokią programą, kuri vyriausybė ima vis stropiau vykdyti, varydama mokinius karaliaus dienomis į stačiatikių cerkvę, pratindama juos nuo mažens dalyvauti stačiatikių pamaldose. Prieštaravimas toms pastangoms iš kunigų šalies labai liudnai jiems pasibaigdavo, kaip tai rodo šis atsitikimas Kaune, aprašytas Valančiaus pranešime Vilniaus general-gubernatoriui:¹⁾ „gauta tikra žinia, kad karaliaus dieną 9.XI (1854), kada Kauno gimnazijos mokiniai buvo susirinkę bažnyčioje, o kapelionas kun. Černiauskis, apsitaisęs bažnytiniais rubais, buvo beišeinąs iš zakrastijos laikyti Mišių už ciesorių, prievaizda, kaip girdėti gubernatoriaus įsakymu, pareikalavo iš jo, kad įsakytu mokiniams tuojau eiti į stačiatikių cerkvę. Apie tokį įstatymams priešingą reikalavimą, aš rengiaus pranešti Tamstai, bet tuo tapu su nustebimu ir didžiausiu nuliudimu gavau Tamstos raštą, kuriuo teikies duoti man žinią, kad kunigui Černiauskui liepi atvykti į Vilnių išklaudyti papeikimo ir reikalauji iš manęs paskirti jo vieton Kauno gimnazijos kapelionu kitą ištikimą kunigą. Aš neturiu galės priešintis Tamstai, tečiau atvirai pasakysiu, jog nematau apsireiškimo jausmų, priešingų vyriausybės tikslams tenai, kame tikrai ir sąžiningai pildoma valstijos įtātymai“. Valančius iš savo ailės proponuoja kunigą Černiauską perkelti kapelionu į Šiaulius. General-gubernatorius atsakė randas kunigą Černiauską kaltu tuo, jog pavelijęs sau atsiliepti, kad mokiniai negali eiti į stačiatikių cerkvę, bet dėl vyskupo užtarimo sutinkąs, kad kunigas Černiauskas butu perkeltas kapelionu į Šiaulių gimnaziją, idant butu arčiau po vyskupo priežiūra (Vyskupas tuomet tebegyveno Varniuose). Šiauliuose kun. Černiauskas netrukus pasimirė. Valančius prikišo vyriausybei kunigo Černiausko mirtį, rašydamas general-gubernatoriui²⁾ prie paskyrimo naujo kapeliono: „Šiaulių gimnazijos kapelionas kun. Černiauskas, neseniai Tamstos įsakymu iškeltas iš Kauno, priveiktas nelaimės, kuri jį tuomet ištiko, 26.V. mirė“.

Mokinių katalikų išvedimas iš katedros bažnyčios į cerkvę Kaune 1868 metais davė vėl vyskupui progą pajudinti opų klausimą mokinių varinėjimo karaliaus dienomis į cerkvę. Tą atsitikimą taip aprašo Valančius savo rašte Kauno gubernat-

¹⁾ 25 I. 1855.

²⁾ 5.VIII. 1855. № 1042.

toriui:¹⁾ „19.II, ciesoriaus ant sosto užžengimo dienoje, gimnazijos mokiniai katalikai buvo susirinkę į pamaldas katedros bažnyčioje, kame tą dieną laikyta vyskupiškos Mišios. Apie Mišių vidurį mokiniai netikėtai ėmė bruzdėti ir eiti iš bažnyčios. Paskui pasirodė, kad jie, liepiant savo vyresnybei, paliko savo pamaldas ir nuėjo į cerkvę. Toksai ne savo laiku išėjimas iš bažnyčios, sujungtas su tvarkos ardymu Dievo namuose, nustebino visus buvusius bažnyčioje ir palaikytą paniekinimu laikomų pamaldų. Mokiniam katalikams šventomis ir karaliaus dienomis visados laikomos pamaldos jų tikėjimo apeigomis, taigi vertimas vaikščioti karaliaus dienomis į pamaldas cerkvėn neturi jokio pamato, tuo labiau, kad tai priešinga jų tikybos dogmatams. Valstybės tolerancijos įstatymai neleidžia verstį katalikų prie kokio nors dalyko, priešingo jų tikėjimo dogmatams. Todėl turiu garbę prašyti Tamstos atkreipti dėmesį į tą faktą ir įsakyti, kad mokiniai katalikai, kuriems pamaldos laikomos katalikų bažnyčioje, ateityje būtų paliuosuojami nuo vaikščiojimo į pamaldas stačiatikių cerkvėn, priešingai jų tikėjimui ir valstybės įstatams“.

Iš gubernatoriaus atsakymo vyskupui²⁾ ir kapeliono kunigo Orlausko pasiaiškinimo pasirodo, kokios tuomet buta tvarkos Kaune su mokinių pamaldomis. Gubernatorius rašė: 1) dar pačioje paskutiniojo maišto pradžioje buvo augštesniosios mokslo vyresnybės įsakyta, neleisti katalikams mokiniams vaikščioti į kitas bažnyčias, tik į gimnazinę, todėl kapelionas turįs laikyti pamaldas mokiniams skyrium; 2) Kauno gimnazijos mokiniams išrinkta buvusioji bernardinų bažnyčia, kurioje kapelionas laiko mokiniams pamaldas 9 valandą ir karaliaus dienomis mokiniai iš tos bažnyčios vedami į stačiatikių cerkvę, kame pamaldų klausyti esą kviečiami visi pavaldiniai be tikėjimo skirtumo; 3) 19.II kapelionas Orlauskas visai nelaikęs pamaldų mokiniams jų bažnyčioje. Gubernatorius prašo pranešti, kodėl tą dieną mokiniams nebuvo pamaldų. Kun. Orlauskas davė tokį paaiškinimą: 1) nebuvo jokio įsakymo, kad mokiniai nevaikščiotų į kitas bažnyčias. Senovės papročiu laikomos jiems pamaldos buvusioje bernardinų bažnyčioje, išskiriant vakacijų laiką; 2) apie joki įsakymą mokiniams vaikščioti į cerkvę nežinau, apie tai tiksliai žodžių pranešusi jam gimnazijos vyresnybė; 3) tą dieną nelaikęs pamaldų mokiniams dėlto, kad tai buvo užgavėnių vakacijos, vyresnybė nepranešusi, kad mokiniai susirinks. Mokiniai atėję ir neradę Mišių bernardinų bažnyčioje, nuėjo į katedrą, o iš ten juos nuvedė į cerkvę.

¹⁾ 26 II. 1868. № 434.

²⁾ 6.III № 2003.

Rašte į gubernatorių¹⁾ vyskupas Valančius išaiškines to incidento išgales grįžta vėl prie principialio klausimo katalikų mokinių varinėjimo karaliaus dienomis į cerkvę: „mokiniai atvykę į katedros bažnyčią, kame pamaldas laikė vyskupas, turėjo joje būti iki galo ir jokių būdu nereikėjo jiems netvarkoje pačioje iškilmingiausioje pamaldų valandoje eiti iš bažnyčios į cerkvę. Pirmajame savo rašte turėjau garbę išaiškinti, kad katalikams jų tikėjimo taisyklėmis draudžiama dalyvauti kitų tikybų pamaldose ir kad valstybės įstatai apie toleranciją neleidžia versti verstų jų daryti ką nors priešinga jų tikybos dogmatams. Todel ir paminėtasis augštesnės mokslo vyresnybės įsakymas, kuriuo remianties mokiniai katalikai karaliaus dienomis po pamaldų savo bažnyčioje vedami į stačiatikių cerkvę, negal turėti įstatymo jėgos. Todel turin garbę atkartoti savo prašymą išreikštą mano rašte 26.II № 434“.

Idomu išgirsti, kokiais sofistiskais išrodinėjimais rėmėsi mokyklų vyresnybė, varinėdama katalikus mokinius karaliaus dienomis į stačiatikių cerkvę. Išdėstyti jie gubernatoriaus atsakyme į viršuje paduotus vyskupo raštus. Kauno gubernatorius rašė: ²⁾ „Kauno gimnazijos mokiniai katalikai karaliaus dienomis ateina į stačiatikių cerkvę, išklausę pamaldų katalikų bažnyčioje, kad būtų tiksliai per molebstviją ir giedojimą „daugelio metų“ ³⁾ Tas pats daroma nuo senovės priimtu papročiu visoje Rusijoje visų tikybų valdininkų, ir prieš tokį jų dalyvavimą, kiek man žinoma, neikieno nebuvo prieštaraujama, tiksliai Tamstos vieno. Mokiniai, auklėjamieji gimnazijoje, laikomojoje vyriausybės kaštu, be abejo turi būti priskaitomi prie asmenų, kurie jei ne iš dėkingumo, tai iš pritinkamumo turi nesiskirti nuo susirinkimo žmogysčių, dalyvaujančių skelbime „daugelio metų“ sąnariams viešpataujančių namų, stovinčių vyriausybės priešakyje. Lankymas tokiuose atsitikimuose stačiatikių cerkvės niekuomet neikieno nebuvo laikomas priešingu katalikų bažnyčios dogmatams, kurie niekam nėra slapti, taigi visiems žinomi, ir aš tame dalyke negaliu pritarti Tamstos nuomonei, kad toks katalikų mokinių lankymasis stačiatikių cerkvėje būtų tolerancijos įstatymų peržengimas“.

Taigi Valančiui šį kartą nepavyko apginti katalikų mokinių sąžinės laisvės. Del jos toliau ilgą laiką kovojo Valančiaus įpėdiniai, ypatingas vyskupas Paliutonis, ir pagaliai laimėjo ilgą kovą. 1897 metais priverstinas katalikų mokinių varinėjimas karaliaus dienomis į stačiatikių pamaldas buvo atmainytas.

¹⁾ 12. III № 558.

²⁾ 20. III № 2830. ³⁾ rus. mnogolietija.

Tikybės aiškinamoji kalba. Nuo 1863 metų Rusijos vyriausybė, naikindama Lietuvoje lenkiškosios kalbos vartojimą, prašalino ją ir iš gimnazijų kaip aiškinamąją tikybės kalbą, ir pakeitė rusiškąja. Lenkiškosios kalbos vieton Valančius mėgino įvesti lietuviškąją kalbą, kaip matyti, tai iš Vilniaus mokslo apskričio globėjo Kornilovo atsakymo vyskupui: ¹⁾ „Tamstos raštą į mane 10.VIII. №1206 delei katalikų tikybės mokymo gimnazijose ir progimnazijose Kauno gubernijos žemaitiškai buvau įteikęs general-gubernatoriaus nuožiurai. Dabar gavęs iš general-gubernatoriaus atsakymą 19.VIII. №11344, kuriame jisai nepripažįsta naudingu daiktu daryti kokias nors išimtis Kauno gubernijos gimnazijoms ir progimnazijoms ir leisti jose mokinti katalikų tikybės ne rusiškai, bet žemaitiškai, siunčiu to rašto kopiją“. Taigi Valančiaus mėginimas įvesti lietuviškąją kalbą kaip tikybės aiškinamąją kalbą, anais sunkiais laikais nepavyko. Tik tai 1904 metais vyriausybė tepripažino visų reikalaujamą teisingą taisyklę, kad tikyba turi būti aiškinama mokyklose gimtąja mokinių kalba.

Tikybės mokinti rusiškai nebuvo tam tikrų vadovėlių. General-gubernatorius, įvesdamas rusiškąją kalbą, pasirupino atlitografuoti reikalingą skaičių Stacevičiaus katekizmo, kuris paskui buvo atspausdintas ir ilgą laiką vartota gimnazijose kaip tikybės mokslo vadovėlis.

Kun. Andriaus Gabševičiaus byla. Neramiais 1861 metais Lietuvos miestuose buvo daromos demonstracijos politikos tikslu. Kilus Kaune ir Panevėžyje kažin kokiems sumaiščiams, vyriausybė kaltybę už tai suvertė ant gimnazijos kapelionų kunigų Gabševičiaus ir Kairio. Vilniaus mokslo apskričio globėjas pareikalavo iš vyskupo, kad atstatytų juos nuo vietos²⁾. Kiek Valančius kartais nusileisdavo vyriausybės reikalavimams, kada tam budavo svarbios priežastys, tiek tvirtas buvo gynime neteisingai kaltinamųjų kunigų. Todėl ir šiuo atveju atsakė³⁾, galįs tuojau pakeisti paminėtuosius kunigus kapelionus kitais kunigais, bet prie dabartinio žmonių pakilusio upo reikią elgtis atsargiau, kad neduoti progos kaltinimui, buk vyriausybė elgiasi neteisingai, reikią aiškiai nurodyti faktai, už kuriuos kaltinama, tuomet busiant prašalinta priežastis murmėjimui, kad neteisingai baudžiama. Valančius nuo savęs pridėda daug gera girdžias apie tuodu kunigu, prašo pasiųsti į Kauną ir Panevėžį valdininkus, kurie

¹⁾ 21.VIII. 1864. № 5036.

²⁾ 12.VII. 1861. № 78.

³⁾ 25.VII. 1861. № 1728.

drauge su vyskupo atstovais ištirtu tų kunigų kaltybę. Bet Vilniaus mokslo apskričio globėjas atsisakė¹⁾ daryti formalų tyrinėjimą. Dar kartą surinkęs tikriausias žinias ir jokių būdu tų dviejų kunigų gimnazijos kapelionais toliau laikyti negalįs. Valančius irgi tvirtai laikėsi savo nuomonės ir atrašė²⁾ negalįs savęs nekompromituodamas be tyrinėjimo atstatyti nuo vietos kunigo, todėl iš kunigų paskyręs komisiją Gabševičiaus kaltybei ištirti. Vyskupo komisija, atvykusi Kaunan, išklausinės žymiausiųjų Kauno miesto gyventojų. Gubernijinis bajorvedis Daugirdas, vicegubernatorius Koreckis (rusas) ir daugybė kitų žymių Kauno miesto gyventojų išviso 164, raštu dave apie Gabševičių kuogeriausiąją paliudijimą. Patsai Gabševičius paaiškino, kad gimnazijos direktorius užsirustinęs nebent delto, kad jisai gynęs buvusiąją bernardinų gimnazijinę bažnyčią: žydas vienuolyno buvusiuose namuose varęs nešvarią prekybą, pastatęs ant jos plečiaus karčemą paleistuvingsams pasilinksminimams, direktoriui leidžiant. Tą komisijos surinktą medagą vyskupas nusiuntė Vilniaus mokslo apskričio globėjui dar kartą pabrėždamas, negalįs prie tokių aplinkybių kunigo Gabševičiaus prašaliniu kelti prieš save visuotiną riksmą. Bet tai neišgelbėjo kunigo Gabševičiaus. Globėjas telegramu paliosavo jį nuo gimnazijos kapeliono vietos. Vyskupas paliko Gabševičių gailestingųjų seserų kapelionu, bet vyriausybė įsakė jam išvažiuoti iš Kauno į Varnius, o iš ten išvežė jį į Petrozavodską.

Nukentėjo Kaune ir Gabševičiaus įpėdinis gabus kunigas Kairys. 1863 metais buvo naujos gimnazijos pašventinimas. Atliko tą apeigą stačiatikių šventikas. Ryto metą buvo paskirta kunigui Kairiui atlaikyti toje pačioje gimnazijoje pamaldos, bet pranešime nebuvo paminėta apie pašventinimą. Kunigas Kairys atgiedojo giesmę į Šventąją Dvasią ir pašventino gimnazijos rumus. Vyriausybė palaikė tai paniekinimu pirmojo pašventinimo ir išsiuntė kun. Kairį į Rusiją. Kelyje jisai persalo ir mirė.

Šiaulių gimnazijos direktoriaus žmoniškumas. Valančiui tekdavo susirašinėti su mokyklų vyresnybe daugiausiai tokiuose atsitikimuose, kada jos budavo laužoma bažnyčios teisės, užgaunama tikybiniai katalikų mokinių jausmai. Teisybės vardan reikia čia paminėti ir tie atsitikimai, kuomet ta vyresnybė mokėdavo pagerbti tikybinius katalikų mokinių jausmus. Šiaulių gimnazijos direktorius Čašnikov'as rašė³⁾ Valančiui:

1) 22.VIII. 1861 № 108.

2) 9.IX. № 2035.

3) 1.III. 1853. № 214.

„delei didelės maisto dalykų brangenybės Šiauliuose ir beveik visiško negalėjimo gauti žuvies ir kitų pasniko valgių, o taipogi dėlto, kad per kelis metus vis atsitinka susirgimų cholera, drįstu nuolankiausiai Tamstos prašyti, kad teiktumeis parodyti tėvišką maloningumą ir leisti vartojimą gavėnioje mėsisko valgio, kaip mokytojams, taip ir mokiniams katalikams“. Atsakydamas į tą prašymą vyskupas suteikė kapelionui teisę dispensuoti nuo pasniko ir apie tai pranešė direktoriui.

Širdingas buvo to direktoriaus atsisveikinimas su savo mokiniais katalikais po 25 metų savo tarnystės. Prie tos progos rašė jisai vyskupui: ¹⁾ „norėdamas palikti garbiam jaunimui, buvusiam po mano vadovavimu, atminimą, prie progos dabartinių rekolekcijų dovanojau brangiems mano vaikams Išganytojo paveikslą auksiniuose rėmuose ir sidabrinį paauksintą kieliką jų Mišioms laikyti“. Tą kieliką direktorius pasiuntė vyskupui pašventinti ir prašė gražinti. Jisai busias įtrauktas į inventorių Šiaulių gimnazijos bažnytinių daiktų.

Statistikos pluokštelis. Kapelionų budavo vyskupui pristatoma kartais pranešimai apie mokyklų stovį. Bent vienas toksai pranešimas yra užsilikęs vyskupo archive. Panevėžio pavietinės mokyklos kapelionas kun. Miniotas rašė vyskupui: ²⁾ „185 4/5 mokslo metais buvo mokinių katalikų 181, kitų tikybu 17. Mergaičių keturklasėje pensijoje katalikių 18, išviso gi 26. Visi mokiniai uoliai atlikdavo savo tikybines priedermes, kaip to reikalauja mokyklos įstatai, atlikdavo 4 kartus per metus išpažintį ir rekolekcijas prieš velykas“.

A. Alekna.



¹⁾ 7 IV. 1853. № 242.

²⁾ 27. IV. 1855.

Kunų sunkuma ir svara, jos saikai ir rušys.

§ 21. P a t y r i m a i i r b a n d y m a i. Lietus, kruša, sniegas krinta iš augsto žemėn. Nėstant vėjo jie krinta žemėn visiškai stačiai.—Įrišus virvutėn akmenaitį ir laikant virvutę rankoj, akmenaitis įtempis virvutę stačiai žemėn. — Taip pat stačiai žemėn įtempę virves ar retėžius kabo palubėj lampos, žibintuvai ir kiti pakabintieji daiktai.—Paėmus bykokį kuną rankon, juntama spaudimas rankos žemėn. Kuną iš rankos paleidus, jis krinta stačiai žemėn. — Kaip bebutu augštai išmestas akmenukas iš botago ar sviedinys, jis vistiek netrukus nukris atgal žemėn ir dar giliau jį įsimuš.

Ir augščiausiai paleisto šovinio skeveldros nukrinta nekur daugiau, kaip žemėn.

— Pabiurus keliui, ratai išpiauja galias provėžas. Einant per minkštą sniegą palieka pėdos.

I š v a d a. Kietieji ir skystieji kunai, budami nutolinti nuo žemės, smerkiasi vėl prie jos sugryžti nukrisdami ant jos paviršiaus ir jį daugiau ar mažiau giliai įsmegdami.

P a t y r i m a i i r b a n d y m a i. Dulkės, plunksnos, pukai ir kitoki lengviausieji daiktai ilgiau ar trumpiau palakioję po orą vėjo nešiojami, pagalios nukrinta žemėn. — Suskirsčius kuną kad ir kuosmulkiausiomis dalelytėmis, jos, kaip ir pirma visas kunas, nukrinta žemėn.

I š v a d a. Kunų molekulės smerkiasi prie žemės, kaip ir patį iš jų susidėjusieji kietieji ir skystieji kunai.

B a n d y m a i. Prie vienos svarstyklių pusės prikabinę stiklinį tuščią butelį, nustatykime svarstyklių lygsvarą ir šildykime butelį lampelės liepsna. Netrukus butelis pradės kilti augštyn ir juo daugiau bus šildomas, juo daugiau kils augštyn. Paliovus šildyti butelis atvės, pradės svirti žemyn ir lygsvara vėl įvyks. Kodel taip bus atsitikę? Delto, kad buvusis butelyje oras nuo šilimos išsiplėtė, todėl jo dalis išėjo laukan ir butelyje pasilikus oro mažiau, jis palengvėjo. Darant tą patį bandymą butelį užkimšus ir per kamštį iškišus siaurą lenktą

stiklinę dudelę, net gi akimi matyti, kaip nuo šildymo plėsdomosi oras per dudelę eina iš butelio laukan, butent, jis nu pučia į šalį prikištą prie dudelės galo liepsną. Paliovus kaitinti, oras per dudelę vėl sugrižta butelin ir svarstyklės išsilygina.— Padėjus ant svarstyklių didoką atvirą stiklinę gazo, vadinamojo angliadioksydu, stiklinė nusvirs žemyn, delto kad tas gazas sunkesnis už orą. Jo esimą stiklinėje galima susukti įkišus degantį šipulį; šipulys tuojaus užges, kadangi angliadioksydas nepalaiko degimo. Apvertus stiklinę su juo ant žvakės liepsnos, liepsna užgesta, kadangi šis gazas krinta žemėn, kaip skystimas.

I š v a d a. Ir gaziški kunai krinta žemėn. Oras iš visų pusių apglobęs žemę. Vandens garas, dumai ir kaikurie kiti lengvieji gazai augštyn kyla tik delto, kad lengvesni už orą.

H y p o t e z ė: Dėlei visiems kunams bendros ypatybės smerktis prie žemės menama, kad žemė traukianti save sp visus ant jos paviršiaus esamuosius kunus. Traukiamoji jiega yr nukrypusi žemės viduryn.

Są v o k o j i m a s. Jiega, traukianti visus ant žemės paviršiaus esamuosius kunus žemės vidurin, vadinama sunkumos jiega. Linkmė (krypsnis), kuria toji jiega veikia, vadinama stačioji (vertikalė); linkmė stačioji stačiajai linkmei vadinama gulščioji (horizontalė).

Stačiajai linkmei nustatyti vartojama liudė arba tiesmukis, gulščiajai—vandenviršis ir statainis. Tų pabuklų nuolat prireikia murininkams, dailidėms, dielininkams—stačiai linkmei sienų ir medžių, gulščiai linkmei grindų, balkių ir lubų nustatyti.

Patikrinkite su liude ar stačiai stovi klasės sienos, lenta, kabo žemėlapiai ir k. Patikrinkite su statainiu ar visiškai gulščios klasės grindis, skobnis, suolai, palangės ir kiti daiktai.

Nevisus kunus patraukia save sp žemė lygiu stiprumu. Stiprumą, koku žemė traukia save sp kuną, rodo kuno spaudimas į gulščią po juo pagrindą arba įtempimas jį laikomosios virvės. Kuno spaudimas į gulščią pagrindą vadinamas kuno svara.

SVARA DAR VIENA VISIEMS KUNAMS BENDRA YPATYBĖ.

§ 22. Svaros saikai ir svarstyklės. Kunų svara ligšiol pas mus buvo saikuojama pudais, svarais, lotais. Metriškuose saikuose svaros vienata esti kilogramas arba tukstantinė kilogramo dalis, gramas. Kilogramas tai svara vieno litro (kubinio decimetro) gryno vandens $+4^{\circ}$ C. (prie $+4^{\circ}$ C vanduo labiausiai susispaudęs). Gramas tokiu būdu tai svara vieno kubinio centimetro tokio pat vandens. Mažesnės gramo dalys esti: decigramas (dešimtoji gramo dalis), centigramas (šimtoji dalis) ir miligramas (tukstantinė dalis). Kilogramas sveria truputį mažiau, kaip pustrečio rusiškojo svaro.

Kunų svarai patirti vartojama svarstyklės ir bezmėnas. Svarstyklių esama įvairių: paprastų, lenktinių, kišeninių ir k. Paprastųjų svarstyklių įtaisyimas kiekvienam kiek tiek žinomas. Tai dvi lėkšti, pakabinti ant galų lygiai per vidurį parišto ar paremto geležinio ar varinio skersinio, kurio viršutinė pusė taip pat ties pačiu viduriu dar uždedama stačia rodyklė. Esant svarstyklėms tuščioms arba su padėtais ant jų vienodos svaros daiktais, skersinis bus lygiai gulščias, rodyklė lygiai stačia. Tuomet svarstyklės, sakoma, bus lygsvaroje ir bus teisingos. Esant svarstyklėms lygsvaroje su daiktu ant vienos lėkštės ir svaros saikais ant kitos, pastarųjų suma ir parodo sveriamojo daikto svarą. Moksle vartojamosios svarstyklės turi būti netik teisingos, bet ir „jautrios“, t. y. parodančios net ir mažiausius svaros skirtinumus. Gerai įtaisytos svarstyklės rodo skirtinumą kunų svaros net miligramuose.

Bezmėnas tai toks svėrimo prietaisas, kuriame drauge yra svarstyklės ir svaros saikai. Paprasčiausias bezmėnas tai apvali nestora kokio drutesnio medžio lazdelė, ant kurios vieno galo užmauta sukaustytas taip pat medinis boselis su esamaisiais jame švino ar kokio kito sunkaus metalo gabalais,—tai bezmėno buožė; prie kito galo pridėtas vašelis sveriamiems daiktams pakabinti. Ant lazdos įkarpymais ar įkaltomis vinutėmis sužymėta svarai ir pusvariai ir palaidai užmauta kilputė. Reikiant daiktas pasverti, jis pakabinamas už vašelio ir ranka paėmus kilputę ji stu-

miama tokion lazdos vieton, kur buožė ir sveriamasis daiktas rasis lygsvaroje, t. y., bezmėno lazda bus visai gulščia. Ties kilpute atsitaikantis ženklas parodys daikto svarą.

Iš svaros saikų skrynelės pasirinkite įvairių saikų. — Įvairius daiktus — knygas, sąsiuvas, paišelius, plunksnakočius, plunksnadėžes, pinigus, rakta, laikrodį ir k. — pasverkite įvairiomis svarstyklėmis ir sulyginkite. — Bezmėnų, kišeninių ir lenktinių svarstyklės patikrinkite šiap svarstyklėmis. — Įvairių daiktų svarą spėkite iš rankos ir patikrinkite svarstyklėmis.

§ 23. Specifinė (rušinė) svara. P a t y r i m a i. Geležies gabalas sunkesnis už tokio pat didumo medžio gabalą. — Varinis žvakės pastovas sunkesnis už tokio pat didumo medinį pastovą, sidabrinis gi toks pat pastovas sunkesnis dar ir už varinį.

— Švininis kamuolėlis sunkesnis už tokį pat varinį, sidabrinį ar geležinį kamuolėlį. — Medinis kamuolys lengvesnis už tokį pat bykokio metalo ar molio kamuolį. — Kamščio gabalėlis lengvesnis už tokį pat medžio gabalėlį. — Zibalas ir aliejus įpiltu vandenin plauko paviršium, vadinasi lengvesni už vandenį. — Vandens garas ir dumai kyla ore augštin, vadinasi lengvesni už orą.

I š v a d a. Įvairūs tos pačios talpos kunai sveria nelygiai: vieni sunkesni, kiti lengvesni. Kadangi tas svaros nelygumas pridera nuo kunus sudarančios materijos rušies, tai ir sakoma, kad vieni kunai turi didesnę rušinę (arba specifinę) svarą, kiti mažesnę.

Norint žinoti, kuris kunas sunkus, kuris lengvas, reikia lyginti tie kunai imant jė tiktai vienoda talpa. Moksle visų kunų svara lyginama su svara vandens $+4^{\circ}\text{C}$ (kuomet vanduo labiausiai susispaudęs). 1 kub. centimetras tokio vandens sveria 1 gramą. Todel sakoma, kad specifinė vandens svara yra 1. 1 kub. cent. stiklo sveria 3 gramus, tai sakoma, specifinė stiklo svara 3; 1 kub. cent. geležies sveria 8 gr., tad sakoma, specifinė geležies svara 8 ir tt.

S a v o k o j i m a s. Specifinė (rušinė) kunų svara vadinama skaitmuo, parodantis, kiek gramų sveria vienas kubinis to kuno centimetras arba skaitmuo, parodantis kiek kartų kunas sunkesnis ar lengvesnis už tiek pat vandens.

§ 24. Specifinės svaros suradimas. Kadangi specifinė kuno svara esti skaitmuo parodantis kiek gramų

sveria 1 kub. kuno centimetras, tai specifinei svarai sužinoti reikia žinoti kuno svara gramuose, bei jo talpa kubiniuose centimetruose ir pirmąjį skaitmenį padalinti antruoju. Kunų svara pigiai sužinoma svarstyklėmis. Kunų talpa taip pat nesunku surasti arba matavimu jų paviršiaus, jei jie turi taisyklingas formas, arba, jei netaisyklingas, įleidžiant juos pačius arba jų išstumtąjį vandenį menzurėlėn, augščiau (§ 12) nupasakotu būdu. Pav., bykokios formos gabalėliui vario sveriant 72 gramu, jo gi talpą menzurėlei rodant 8 kub. cent., specifinę vario svarą surandame esant $72:8=9$.

Talpą kunų lengvesnių už vandenį ir todėl vandenin negrimstančių galima sužinoti nugramzdinus juos menzurėlėje pasmeigus plona vielele. Tiktai jau tokių kunų, specifinę svarą parodantis skaitmuo esti mažesnis už 1, taigi skaidytas skaitmuo. Istikrųjų, štai gabalėlis medžio sveria 10 gramų, jo gi talpa pasirodo esanti 20 kub. cent. Tatai dalinat 10 dvidešimtimi gaunama $10:20=1/2$ (pusė). Tai rodo medį tesveriant tik pusę tai, kiek sveria vanduo arba kitaip sakant, medį esant dvigubai lengvesnį už vandenį arba vandenį esant dvigubai sunkesnį už medį. Panašiu būdu sužinoję, kad kamščio gabalėlis sverias 20 gramų turi talpos 100 kub. cent., randame jo specifinę svarą esant $20:100=1/5$ (viena penktoji dalis) t. y. kamštį esant penkis kartus lengvesnį už vandenį.

Sužinoti specifinei svarai kunų sunkesnių už vandenį yra dar vienas budas, nereikalaujantis žinoti kunų svaros gramuose ir jų talpos kubiniuose centimetruose. Čia gana žinoti tiktai tojo kuno svara bykokiais saikais. Butent, pasveriamas kunas pirmiau ore, paskui vandenyj, ir žiurima kiek svaros kunas vandenyj netenka, kadangi, mat, toki kunai vandenyj sveria tiek mažiau, kiek sveria vanduo tokioje pat talpoje, kaip įleistas vandenin kunas. Tatai kuno svaros skirtinumas ore ir vandenyj parodo vandens svarą tokioje talpoje, kaip sveriamasis kunas. Paskui kuno svara ore dalinama svaros skirtinumo skaitmenimi. Pav. gabalas gipso ore sveria 8 svarus, vandenyj tik 4. Tatai specifinė gipso svara $8:(8-4)=2$.

Znodami specifinę svarą eilės kunų, pigiai galima surasti, kiek kartų bykuris iš jų sunkesnis ar lengvesnis

už visus kitus, imant lygia su juo talpa. Pav., jei specifinė geležies svara 8, o gipso 2, tai geležis $8:2=4$ kartus sunkesnė už gipsą.

Surasti specifinę skystimų svara taip pat nepainu. Tai padaryti galima net neturint menzurėlės ir metrinių svaros saikų. Gana turėti tiktai indas ir bykokie svaros saikai. Pasvėrus pirmiausia tuščią indą, paskui reikia pasverti indą, pripylus jį vandenio ir pagalios pripylus tiek pat sveriamojo skystimo. Atmetus tuščio indo svarą, palyginimas svaros skystimo su tiek pat talpos vandens parodys jo specifinę svarą. Pav., reikia sužinoti specifinę gyvsidabrio svara. Pasvėrę stiklėlį, kurį jį pilsime, randame jį sveriant 3 lotus. Lygmaliai pripiltas vandens stiklėlis sveria 5 lotus, su tiek pat pripilto gyvsidabrio—30 lotų. Tad aišku, stiklėlis vandens sveria $5-3=2$ lotų, tiek pat gyvsidabrio $30-3=27$ lotus; tatai specifinė gyvsidabrio svara $27:2=13\frac{1}{2}$ (pusketuriolikto).—Degtinė, žibalas, aliejus truputį lengvesni už vandenį, tatai jų specifinė svara išreiškiama taip pat skaidytais skaitmenimis.

Patikrinkite specifinę svarą stiklo, geležies, vario, sidabro. Suraskite specifinę svarą kitų metalų ir mineralų.



M. REINIS.

ATIDA.

(Pabaiga).

Daug geriaus atidos sąvokojimo klausime išsireiškia žinomas į francuzų psychologas Ribot, kuomet jis sako, kad atida yra siekimas prie monoideizmo t.y. siekimas prie vieno vaizdo, todelei Ribot priskiria atidai apsireiškimus tik įžymiausius iš psichės gyvenimo (psychologie de l'attention). Ribot'o nuomonė dar neišsemia klausimo. Augščiau minėtasai psychologas Stumpf mano, kad atida yra tas pat, ką interesavimasi, tas gi yra jausmu, iščia išplaukusiū, lyg atida butu jausmu. Su ta nuomone irgi negalima sutikti dėl sekančiųjų motyvų. Vi-

supirma, jausmas neseka tų dėsnių, kuriuos augščiau nurodėme kaip atidos vystymosi laipsniavimą, o antra, sielos apsireiškimuose jausmas stoja kaip pasekmė tokio ar kitokio atjautimo ar pažinimo. Siuodu prirodymu stoja ir prieš W. Wundt'o nuomonę, kuris atidą priskiria prie valios apsireiškimų. Padėję į pamatą Ribot'o nuomonę, kad atida yra siekimu prie monoideizmo galime toliaus tvirtinti, kad atida apsireiškia tvarkymo, skirstymo ir sudarymo funkcijose, kad ji veda nuo turinių pergyvenimo prie daiktų apmąstymo, kadangi patėmytas daiktas tarsi didesnį patvarumą, per asocijacias jungiasi su kitais atjautimais ir valios vaizdais. Atidos vienumas įsakmiai parodo, kad ji pas žmogų yra dvasinis apsireiškimas, turįs fiziologinį korreliatą, prie kurio tai apsireiškimo kaikurie sąmonės turiniai įgija ypatingas aiškumo ir gyvumo žymes. Jei atidoje išigali protinis charakteris, tuomet net galima butu pasakyti, kad atida — tai mąstymo koncentracija ant tulo daikto (Cfr. Geyser: Lehrbuch der allgemeinen Psychologie. II Aufl. 265 S.) arba mąstymo aktai, kur yra skirstymas ir santikiavimas. Iš tik ką pasakytųjų tvirtinimų išeina, kad atida yra pažinimo, o ne kokių kitų jėgų apsireiškimas. Pažinimo jėgos gali buti pajautų ir proto jėgos, todelei ir atidą skirstome į pajautų ir proto atidą. Gyvuliai, aišku irgi turi pajautų atidą. Atida, kaip pažinimo jėga, gali buti laisvai ir nelaisvai žadinama. Ji bus nelaisvai sukeliamą jei į pažinimo jėgas veiks išorinė priežastis. Toki atida yra pirmesnė, pasivi, jei gi į pažinimo jėgas veiks vidujė priežastis, tai atida tuomet bus laisvai sužadinama. Toki atida yra chronologijos žvilgsniu imant paskesnė, bet ji yra aktivesnė, tobulesnė, tikriausioje prasmėje atida.

f) Sritis, į kurią kreipiama atida, nevienodas turi ribas; sąrišyje su jomis yra atidos intensivumas. Čia galima patėmyti sekančioji taisyklė: prie platesnei sričiai mažesnis atidos įtempimas. Neveltui sakoma: pluribus intensus minor est ad singula sensus. Vienu momentu galima turėti atidoje tik „vieną daiktą“; bet tasai išsireiškimas „vienas daiktas“ gali turėti savyje ir daug elementų, by tik jie butu, pav. ritmo būdu, sugrupuoti į vienumą. Iš čia suprantama, delko prie skaitymo yra žodžių o ne raidžių

skaitymas; žinoma, čia kalbu apie asmenis, gerai įpratusius skaityti. Eksperimentalinė psichologija nurodo, kad vienu sykiu lengvai galima patėmyti vieno daikto 4 — 5 elementus arba ir daug daugiau, jei jie sujungiami į tam tikras grupes. Nors atida ir pasilieka tuo pačiu laiku tik prie vieno daikto, tečiaus žmogus gali susykio par įpratimą atlikdinėti ir du darbu. Kadangi atida banguoja, tat ji gali peršokdinėti nuo vieno prie kito darbo. Imant koki norint momentą atidą atrasime prie vieno darbo, o kitas darbas eis par sudarytąjį kuno mechanizmą, igautąjį impulsą ir igytąjį įpratimą. Tuodu darbu eina daug lėčiau, negu kad juodu butu atliekamam atskirai. Psichologas Sully nurodo, kad tuomet išlošiama laiko tik $\frac{1}{5}$ dalis iš to, kas reikētu prie dviejų darbų, atskirai atliekamų (Umysłowość ludzka. 193 p.). Tiek tai apie atidą, kaipo psichės apsireiškimą.

III. Koksai-gi yra atidos pritaikinimas pedagogijoje? Čia visupirma reikia gerai suprasti, kame yra vaiko interesas, kaip interesas ir pati atida auga, kokių taisyklių laikytis sunaudojant interesą atidos reikalams.

a) Kalbant apie interesą reikia turėti omenėje pati daiktą, jo atjautimą ir atjautimo sąlygas. Šiems trims dalykams susipynus kila pas asmenį įvairūs interesai, kurie bent artutinai galima suvesti į tris kategorijas: 1) praktikos interesai, kaip pav. valgis, judėjimai, baimė, 2) estetikos interesai t. y. visi grožio apsireiškimai, 3) proto interesai, kur nauji dalykai jungiasi su jau žinomais ir įprastais. Šisai teoretiškas interesų paskirstymas turi tik sistematišką reikšmę, praktiškai gi imant interesas apsireiškia smulkesniame pavidale ir prieinamoje formoje. Daikto naujumas visiems interesingas. Kas r eta, retenybe visi įdomauja. Nemažiaus interesuojamės daiktu, jeigu jis tankiai mums metasi į akis, jungiasi su jau igautais įvaizdais, pav. draugai yra interesingi vienas kitam. Patėmyti daiktai jų nesiviliant sukelia gyvą interesą. Kas yra malonu ar nemalonu irgi interesinga, mat sukelia sieloje stovius, pasižyminčius ypatingu gyvumu, pav. vaikas su ypatingu interesingumu sukinėsis virtuvėje, kuomet ten pietus gaminama. Paprastai imant interesas turi buti malonus, bet ir tragiškuose atsitikimuose randama interesas. Tokiu budu jausmai įeina į intereso sąstatą. Santikis tarp

intereso ir atidos susidaro toks: nors tarp intereso ir atidos yra savitarpinis veikimas, visgi reikia pripažinti, kad interesas sužadina atidą, tai reiškia yra atidos priežastimi arba bent jos sąlyga, o ne pasekmė, kaip tai buvo manę kaikurie psichologai tvirtinti.

b) Vaiko interesai jam augant, laikui bėgant keičiasi: pirmiaus daugiau viešpatauja praktiškieji, paskiaus-gi protiniai interesai. Įduomesniu dalyku yra atidos keitimasi asmeniui augant. Pas vaiką atida siaura: jis daugiau daiktų susyk nesuima; bet su laiku jo atida plėtojasi ir įsigali suimti daugiau elementų. Pavyzdžiu gali buti visiems žinomas dalykas: vaikas išspradžių mokinasi vaikščioti, paskiaus, pradeda bėgioti, toliaus, bėgiojant risti lanką, pagaliaus, ritant lanką juokauti su draugais. Vaiko atida pasižymi nepastovumu ir linkimu prie keitimosi; pas paaugusį tų ypatybių netaip matyti, bet už tai čia duodasi patėmyti dvi kitos rūšies nepageidaujami žymiai: 1) nėr taip gyvo, pas vaikus lengvai patėmijamo, atidos prisėgimo prie daikto, į kurį nukreipta atida, 2) paaugusis lengviaus, pasiduoda apsirikimams delei tos priežasties, kad jis tēmijamą daiktą aiškina vardan pažiūrų, kokias jis jau turi. Pas vaikus tankiaus patēmijama pajautų atida, kaip lengvesnė jos rūšis. Vaikui prieinamesnė yra nelaisva atida, kur pats daiktas atidą į save traukia. Bet ir tokios rūšies atida greit silpsta, tat esti reikalas naujų impulsų, pažadinimų. Laisvos atidos sukėlimui reikalingas vaikui ilgesnis pasirengimas ir ilgainiui tik įpratimas čia palengvina darbą. Suaugusis daugiau pasižymi laisva atida igyta par didelius vargus ir ilgą disciplinavimą. Kaip žinome, organizmo raumenų įtempimas, ilgesnį laiką tverias, sukelia nuovargį, kuris, kaip aišku, kenkia atidos apsi-reiškimui arba ilgesniui jos tverimui. Tik poilsis ar naujas akstinas gali išnaujo sukelti atidą. Taip, pav., rytmečiu vaikai energingi, atidos sužaditimui nedaug reikia; jiems nuovargus jau reikia didesnio akstino atidai pažadinti. Pas suaugusį žmogų tipiška atida yra laisva atida. Prie jos visi privalo siekti.

c) Dabar kyla klausimas, kaip vaiko atidą sunaudojus auklėjime ir mokinime. Jau žinome, kad vaikas daug lengviaus gali tēmyti išorinius dalykus, negu savo vidu-

jus stovius. Todelei visai teisinga taikinti prie vaikų pažvalginį mokinimo būdą visoje jo samplatoje vartojant iš gamtos imamus vaizdus, o jų stingant leistina pasinaudoti ir grynai sugalvotais vaizdais. Mokytojas bei auklėtojas privalo suprasti arba bent kiek galint nuvokti mokinių interesą, apkainojant jį ne savo pažiūromis, bet vaiko psichologijos reiškiniiais. To tikslo pasiekimui reikia surasti daiktuose patraukiančias ir įžymes ypatybes, sumaningai jas išskelti aikštėn, kad sukėlus mokinyje interesą, o gal net ir valios laisvą pasiryžimą — tēmyti daiktą. Toliaus, mokytojas privalo daryti mokinimą patraukiančiu ir maloniu, pasinaudodamas visokios rūšies daikto sugrupavimais, gero išauklėjimo užsilaikymu ir estetiškais mostagavimais bei judėjimais. Vienodumas vargina, tat įnešti į mokinimą naujumą ir gerai nusaikuotą įvairumą. Šita taisyklė pritaikinama prie pavienios pamokos arba net ir prie pamokų suskirstymo. Atidos judrumas — palaikyti, bet vengti perstaigaus ir pertankaus atidos kilnojimo, nes jis greit suvargina mokinį. Visi pašaliniai dalykai, nepriderą prie svarstomojo daikto, kaip tai: nereikalingi piešiniai ant lentos, nereikalingi paveikslai ar objektai, o ypač naujai atsiradę ir puolą į mokinio akį, privalo buti prašalinti. Pamokos laiku vaikas privalo tiesiai sėdėti, žiūrėti į mokytoją, kad patēmijus iš mokytojo šalies visa, kas yra daroma intereso sukėlimui pas mokinius. Vaikų neramumas, jų nuolatiniai judėjimai trukdo atidos sukoncentravimą. Reikia stengtis tuos judėjimus sumažinti ir padaryti juos nebekenksmingais atidos užlaikymui. Beabejo tų judėjimų negalima visai pašalinti, juos griežtai užginti, nes tai perdaug varžytu vaiką, taip didžiai iš prigimties linkusį prie judėjimų, o varžymas irgi atidą trukdytu. Su laiku reikia pratinti mokinius prie ištvermės atidos užlaikyme, kad jie įgytu lengvumą ir įpratimą prie vidujės ir laisvos atidos, kuri taip didžiai pritinka ir butinai reikalinga suaugusiam žmogui. Seniaus pedagogai sakydavo: daryk mokinimą interesingu; dabartiniai gi pedagogai priduria: žadink mokiniuose pastovų interesingumą ir atidumą. Iš viso kas čia pasakyta, išplaukia, kad laisva atida, valios sukeliamą ir intereso palaikoma, yra brangiausiu dalyku mokytojui bei auklėtojui.

A R A S.

I žydrią dangišką beribę
Lyg rasos krištolo sužibę
Ismigo aro dvi aki,
Ismigo ten, kur saulė šviečia,
Kur taip meiliai į gelmę kviečia
Erdvė slaptinga ir klaiki.

Ir vis drąsiau tos akis žiuri
Ir debesėlių laisvą būrį,
Ramiai beplaukiant dangumi,
Sudrėkę ašaromis seka,
O čia ir blaškosi ir plaka
Širdis, kaip erdvės, nerami.

Krutinė vis karščiau kilnojas
Ir štai, galingai paplasnojęs,
Sparnus praskleidžia jis mitriai,
O kaklą tiesia į tą šalį,
Kurį pasiekti vien tegali
Tik jis ir pugų sukuriai.

Kalnynų laisvasai valdove,
Audrų ir vėjų palydove,
Nejau į dangų skrist manai?
Užmušk savyj tą saldžią viltį:
Nuo žemės tau nebepakilti!
Nurimk!.. Jau pančiuose sparnai...

V. Stonis.

* * *

I Golgotą senai užužėlė takai,
Taip apleista ir tuščia ant Jos!
Kryžius spindi skaisčiai, bet pasaulis paikai
Sau užmerkė akis, tik besklysta juokai
Sumenkėjusios niekšų gaujos...

Cit, nurimki, giesmė! Kam tiesos beprašai?
Tavo šauksmas be aidų numirs!
Tiek pasauliui graudeno šventi pranašai,
Juos gi žmonės nužudė, išjuokė viešai...
Cit, gaili, ir tavęs neužgirs!

Tiktai vieną, vai, vieną nunai begaliu
Padaryti ramus ir drąsus:
Nesiskųsdamas savo skaudžiu vargeliu,
I Golgotą nueiti siauru takeliu
Ir raudot už save... už visus...

V. Stonis.

KIAULĖ IR ASILAS.

(Sekant Lachu).

Pačiam vidudieny prie pilno vandens lovio
Banda iš ganiavos pargrįžus susirinko:
Arkliai gerkles pridulkintas sau vilgė, plovė,
Avelės retkarčiais viena kita subliovė,
Apsukrus paršai nuo kaitros į patvorį nuslinko
Ir knišinėdami paunksnėję guolį taisė
 Ir net šunies nepaisė,
Kuris budoj, pajutęs blusą kinkoj,
Mokino dantimis šią įkyruolę: „Bestija, nekandžiok,
Ir man po plaukus svetimus nelandžiok“!...
Nubaudęs šitaip vieną kaltininę, musę gaudę
 Ir ją gardžiai prarijęs, snaudė.
Ir viskas butu buvę kaip kasdiena,
Tik štai, kuomet visi galvijai pokaitos sugulo
 Iš kiaulių viena,
Augštyt pakėlus savo snukį,
Matyt galvoj netekusi, nabagė, šulo,
Viešai pradėjo girtis, pasakoti
 Ir giminytę savo išvadžioti,
Kad jos kilmė—pati augščiausia
Kad ji tiesiog yr tolima anukė
Paties Jo Didenybės Dramblio galingiausio...
Toki šneka sukėlė visą bandą
Ir ginčams, triukšmui galų nesiranda.
O kad nuo kiemo nepertoli girios buta,
Tatai nuo gando šio ir čia viskas sujudo ir sukruto;
Nežino, kas manyt apie šią naują garsenybę
 Ir kiaulišką augštybę.
Mat taip toji žinia nustebino žvėriją,
Kad savo nuomonę kiekviens išreikšti pirmas prisibijo.
Tuotarpu žinoma gudruolė lapė, pilna takto,
Nagi sau galvą sukt, kaip čia tą išnaudojus faktą.
Tat apsimetus kiauliškos aristokratijos gerbėja

Pasveikinti garsiosios Čiukės,
Dramblio anukės,
Pirma skubiai iš girios ėjo.
Matydami tai net iš žvėrių šis bei tas
Patrauktas pavyzdžiu laputės
Jau buvo paskui ją beeinas
Iš uksmingos girutės.
Bet visą šitą žvėrių seimą
Pertraukė asilas pargrižęs iš maluno,
Jisai pažvelgęs į atšlaimą,
Tuoju paklausė Ciuliaką begulintį budelėj:
— Nagi, po šimts perkunų,
Kas ir delko tokį čia lermą kelia?
Šuo Ilgausiui viską nuo pradžios dailiai išlojo.
Bet šis paklausęs kiek, daug negalvojo,
Tiktai galvijams keturkojams,
Aristokratės čiukės garbintojams
Pamokslą šitoki trumpai ištvojo:
— Kiek mano asilo galva suprast įstengia,
Giliai reikėtų atsimint visai žvėrijai:
Nebukim kvailesni už žmones mes galvijai,
Garbė tegalima darbais garsiais pelnyti,
O ne iš protėvių įgyti.
Tatai tesie sau mus' bando ir Dramblio artima anukė,
Viena kilmė jos kiauliškumo neuždengia,
Ji gali sau kažkaip augštai bekelti savo snukį,
Bet be garsių darbų ji liks visad kuo buvo Kiaulė-
Čiukė.

A. Jakštas.

BATUKAS IR KOJA¹⁾.

(Kynų sakmė).

Na, ko tie sakmininkai nepripasakoja,
Girdi, kadaisiai sen's batuk's vienos gražuolės
Smarkiai kažkodel buvęs užsipuoless
Savosios ponios niekint koją:
— Na, kogi tu verta
Tikra neužauga, menkutė, netvirta!

¹⁾ Kynuose yra mada mažos merginų kojos. Todėl tam tikrais metais batukais nuo mažų dienų varžoma mergyčių kojos, kad neaugtu.

Kitų žmonių, o ypač vyrų—tai bent kojos
Jos ir be batų puikiai laikos—
Normalės, gražios, drutos, sveikos,
Todel ir moteris yra jų garbintojos...
O tujenai kruvon kaip buožė sutraukta,
Lyg koks džiovintas grybas surankta—
Nei sunkiai dirbt, nei greitai bėgt, nei toli eit pėsčiam,
Tu netinki niekam.
Man, tiesą sakant, šlykštu tave net matyti
Ir gėda savyje laikyti...
Išgirdus tai gražuolės koja
Atsakymą batukui sitokių ištvojo:
— Velyk paliautum, batpalaiki senas,
Niekus plepėjęs!...
Argi ne pats tiek metų mano tu buvai engėjas?
Argi ne tavo velniškas spaudimo menas
Neleido man nei augti nei plėtotis nei stiprėti
Ir į nevaržomas laisvas merginų kojas panešėti?
Batuks nerasdamas į tai ką atsakyti,
Susiraukė ir ėmė vargšę koją dar labiau varžyti.
Jei varžo ką labai, tai skauda jam ir sopa,
Deja, nepaiso to nei Kynai nei Europa.

A. Jakštas.

28.X.17.



Kalėdų naktis.

Šalta. Visi pabugo skaudaus šalčio glamonėjimo. Kame jis kvėptelėjo, ten viskas pastiro. Net kantrioji žemė po balta sniego antklode pasislėpė, o ką jau besakyti apie nekantrų žmogų, apie menkučius paukštelių, gyvulėlius?

Žilabarzdis šaltis net delnais trina iš džiaugsmo, kad taip visi pabugo jo galės. Savo žila, ilga barzda pasuks sniego sukuri, kad tas į mažiausius plyšelius net cypdamas smelkiasi. Ledinių kųjų suduos į užšalusį upės paviršių, net storas ledas ima poškėti. Šaltomis rankomis paglostys medžių viršunes, net pastirusios šakos virpa - braška.

Naktis. Tamsu. Viską nuramino šaltis: žemės purvą pridengė baltu sniegu; vargšas žmogelis nustojo verkęs, nes aša-

ras baltais perlais pavertęs lipina blakstienas amžinu ramiu miegu.

Tylu. Vienok nepaisant į šaltį ir nakties tylą, siauru takeliu grioviais eina keletas žmogystų. Ir kur jie eina tokia-me šaltyje, nakties laiku? Kas juos išvijo iš šiltos užvėjos? Ar gal eina laimės-ramybės jieškotų, kurios tarpe žmonių negali surasti? Matyti jau nebetoli jų kelionės tikslas, nes kartais pakėlę į viršų nulinkusias galvas, tai prišalusį prie kojų sniegą ima kratyti, tai pasitaiso nudribusią nuo galvos skarą, tai rankomis patrina ir vėl skubina. Prieina jie prie kokios didelės triobos ar bažnyčios, nes nei bokštų nematyti, tik griuvėsių kruva ir langai išdaužyti ir sienos vietomis kiaurai keno tai išlandytos. Tik atėjus jiems prie tos apdaužytos bažnyčios ir nusidaužius nuo kojų sniegus, atidarius mažas jiems gerai jau žinomas dureles, prasimušę pro jas silpni šviesos spinduliai, pasigirdo balsai giesmės ir žmonių kosėjimai. Viduje žmonių gana daug. Ir ko jie čia jieško, ko laukia? kas juos čia suvadino, sukviėtė?

Kalėdos! Tai šiandien Kalėdų naktis.

Negaudžia jau šianakt garsingi varpai iš augštų bokštų. Neneša jau jie šianakt po užmigusius kaimus linksmos naujienos. Nekelia iš saldaus miego, netraukia, nevadina iš šiltos bakužėlės vargdienio žmogaus. Bet šianakt žmonės jau neužmiega taip saldžiai, ramiai ir nebeturi jau šiltų bakužėlių. Šianakt vieton varpų toli, toli sugaudė armotų dundesys, sudrebėjo sušalusi žemė. Ir dabar jie pabudę skubinasi bėga. Bėga į tą panašią į Bettlejaus kutele bažnytėlę ir jieško čia To, ko trokšta jų širdis, be ko žmogus neranda ramybės. Jieško, laukia užgimsiant ramybės Viešpatį. Nevienam čia susirinkusiųjų pasidaro lyg malonu, ramu tose apdaužytose sienose. Nevieno atsileidžia širdis. Ir jie tarytum girdi, kad čia išties Angelai gieda: „Garbė Dievui augštybėse ir ramybė gerose širdies žmonėms ant žemės“. Ir riedi per raukšlėtą baltagalvio senelio veidą sidabrinę ašara, dar labiau jis palenkia, tartum susigėdęs, savo baltą galvą ir krinta jo gaili kruvina ašara ir nyksta ant šaltų grindų po žmonių kojomis, kaip nyksta ir Angelų giesmė nuo armotų dundėjimo.

Kodel niekas nemato tos kruvinos ašaros?

Kodel pasaulis negirdi Angelų giesmės?

Vytas.



D a i n a.

Šlapias, šaltas, vėlybas ruduo. Dienos trumpos, vakarais greitai sutemsta. Tik vienas vakaras pasitaikė kažkoks išimtinis nepanašus į kitus rudens vakarus. Tokie vakarai rudeni, tai reta išimtis.

Malonu, šilta, gražu. Mėnulis liudnai per pilką debesėlių šydą apšviečia ašarotą žemės veidą. Simtai sparnuotų minčių-svajonių kelia neša ten kur ašarų nematyti, kur dejavimų negirdėti.

Staiga ausį palietė lietuviškos dainos aidas. Klausau. Nuostabi daina.

Ant Nemuno „barake“, kuriame gyvena atvežtos į valdiškus darbus lietuvaits, jos tai po sunkiam dienos darbui, užtraukė tą dainą:

Ilsta man rankelės
nuo sunkių darbelių;
Alpsta man širdelė
nuo ruščių žodelių.

Ilgai skambėjo jų dainos viena po kitai. Kol išpasakojo išraudojo visus savo sielų širdgelas, visus savo jaunųjų širdžių siekius-troškimus, rutą ir bernelį.

Toli, toli plaukė jų aidas po platųjį Nemuną, po tamsųjį mišką, lindo po surukusiomis bakužėlių pastogėmis.

Liudna, graži ir žavinanti jų gaida maišosi su rudens lapų šlapėjimu. Ir toji mirštanti rudens gamta, tie pageltę, paraudę lapai, tarytum, nori tą dainą su savim į šaltus tamsius kapus nusinešti. Kartais jau, jau nutyla, lyg kad nusigąsta vėjo stumiama į rudens kapus, bet vėl atsigauna, pergali vėją ir lekia-plesda jos aidas sidabrinio Nemuno paviršiumi. Nepergalėti, nenumarinti jos rudens vėjui. Nenumarino, nepakando jos šimtametė rudis ir dulkė senose kanklėse. Neparbloškė, neužgesino jos aido amžiai naikinantis kietas pilies sienas. Nenumarino jos žiauri žmogaus ranka naikinanti tamsų mišką, draskanti niuksančio piliakalnio viršunę.

Tad nieks jos nenumarins ir augštame kalnelyje nepakas.

Toli, toli vakaruose matyti žiburys. Žiburys kaskart darosi aiškesnis, artinasi, girdėti užimas, šniokštimas. Tai garlaivis atpuškuoja. Niekas jo nesulaiko. Rugsta, šnypščia, kartais baisiai sustaugia, net tamsi giružė ima dejuoti. Viską nešantis galingas vanduo jam nesipriešina. Tik putodamas traukiasi į šalis ir taiso tam galiunui kelią. Ir Nemunas jam nieko nesako; nors jis ir skaudžiai giliai rėžia jo šaltą krutinę.

Kas bus su mūsų daina prieš šį galiuną? Štai jau jis arti tik šniokščia, užia; jau daina silpsta, nyksta, jau per didį užimą suvis negirdėti. Ar nežus čia daina? Tik staiga garlaivis baisiai kriokstelėjo, sučiarškė sunkus retėžis, nuleido inkarą, nustojo puškavęs, ilgai vienodai dar šnypstė ir viskas nutilo, nurimo.

Pergalėjo daina. Užsiklausė milžinas jos žavėtino balso. Ir vėl ji skamba.

Drąsiai augštai pakils balsai
Išauš kita gdynė...

Ir ilgai ji dar skambėjo nakties tyloje. Ir vėjas nutilo ir dangus nusiblaivė.

Nemirs mūsų tėvynė-Lietuva kol skambės toji daina. Nes jos aidas tai tėvynės alsavimas, o pakol ji alsuoja, kvėpuoja—ji tebegyva.

Vylas.



Kanto nuomonė apie lietuvius ir jų kalbą.

1800 metais Karaliaučiuje buvo išleistas lietuvių kalbos žodynas šiuo vardu:

Litauisch - Deutsches und Deutsch - litauisches Wörterbuch, worin das vom Pfarrer Ruhig zu Walterkehmen ehemals herausgegebene zwar zu Grunde gelegt, aber mit sehr vielen Worten, Redens-Arten und Sprichwörtern zur Hälfte vermehrt und verbessert worden von Christian Gottlieb Mielcke Cantor in Pillkallen. Nebst einer Vorrede des Verfassers, des Herrn Prediger Jenisch in Berlin und des Herrn Krieges und-Donänen-Raths Heilsberg auch einer Nachschrift des Professors Kant. Königsberg 1800.

Šiame savo užbaigiamajame žodyje garsusis vokiečių filosofas Kantas štai ką rašo apie lietuvius ir jų kalbą:

— „Iš augščiau paduotojo aprašymo aišku, jog Prūsų, lietuvis yra palaikytinas delei savo budo ypatybių, o kadangi kalba yra geriausias įrankis tam budui lavinti ir

išlaikyti, todėl ir ji verta palaikyti mokyklose ir sakyklose. Prie to pridursiu dar ir tai, jog pas lietuvių mažiau tėra vergiškumo negu pas kitas kaimynes tautas: jis yra paprastesnis su suvo vyresnybe kaip lygus su lygiu pasitikimai ir atvirai kalbėtis, ką toji (vyresnybė) nelaiko per bloga ir neatsako rankos paspaudimo, nes ji randa lietuvių mielai norint pildyti visa kas gera. Yra tai ypatinga didystė, toli nepanaši į žinomos kaimynės tautos puikybę, apsieiškančią paprastai, kuomet jos tarpe kas nors iškyla augščiau, — arba tikriau sakant yra tai vien savo vertybės pajautimas, reiškiantis drąsą, ir draug užtikrinančią ištikimybę.

Bet ir nežiurint naudos, kurią gal turėti valstija iš tokio būdo tautos buvimo, ji — ta tauta, nemaž naudos gal atnešti ir mokslui, ypač senai tautų besikilnojamų istorijai savo nesuteršta kalba, priderančia vienai iš seniausių ir nun siauroj srity izoliuotai užsilikusių giminių ir todėl jos ypatybė, kaip didelės vertybės vertėtu palaikyti. Tatai ir nenuostabu, jog Büschingas labai gailistavo mirus mokytam Halles profesorui Theemannui, kurs tyrinėjimams šiame dalyke gal net per daug buvo įtempęs savo pajėgas. Nes kad ir ne iš kiekvienos kalbos galima tikėtis tiek naudos, visgi kiekvienai tautelelei išlavinti svarbu tokioj šalyje kaip Prūsų Lenkuose greta grynų (lenkiškų) kalbos mokytis taipgi ir lietuviškai, kad ši kalba taptų žmonių vartojama, nes per kalbą geriausiai paaiškėja taip tautos ypatybė, kaip ir josios sąvoka“.

J. Kantas¹).

Taigi, kaip matome, Kantas teisingai apvertino ir lietuvių būdą ir mūsų kalbos svarbą mokslui. Tiesa Kantas kalba čia apie Prūsų lietuvius, kaip žmones jam iš gy-

¹) Dass der preussische Litauer es sehr verdiene, in der Eigentümlichkeit seines Charakters, und, da die Sprache ein vorzügliches Leitmittel zur Bildung und Erhaltung desselben ist, auch in der Reinigkeit der letzteren, sowohl im Schul- als Kanzel-unterricht, erhalten zu werden, ist aus obiger Beschreibung desselben zu ersehen. Ich füge diesem noch hinzu: dass er von Kriecherei weiter als die ihm benachbarten Völker, entfernt, gewohnt ist mit seinen Obern im Tone der Gleichheit und Vertrauerlichen Offenherzigkeit zu sprechen, welche, diese auch nicht übel nehmen oder das Händedrücker spröde verweigen, weil sie ihn dabey zu allem Billigen willig finden. Ein von allem Hochmuth, oder ein gewissen

venimo žinomas. Bet kadangi Prūsų lietuviai savo kalba ir budu nedaug tesiskiria nuo savo brolių iš Didžiosios Lietuvos, tatau ir apibendrintas Kanto pasakymas pasilieka taipgi teisingas; delei to ir taremės busiant neprošali paskelbti visuomenei per „Ateitį“ augščiau paduotąją ištrauką iš Kanto prakalbos įdėtos veikalas, kurs šiandien yra tapęs bibliografiška retenybe. Josios išrašą esame gavę iš prof. Ed. Volterio, kuriam už tai čia ir sakome viešai ačiu.

A. J.



benachbarten Nation, wenn jemand unter ihnen vornehmer ist, ganz unterschiedener Stolz, oder vielmehr Gefühl seines Verthes, welches Muth andeutet und zugleich für seine Treue die Gewähr leistet.

Aber auch abgesehen von dem Nutzen, den der Staat aus dem Bestande eines Volkes vom solchem Charakter ziehen kann: so ist auch der Vortheil, den die Wissenschaften vornehmlich die alte Geschichte der Völkerwanderungen, aus der noch unvermengten Sprache eines uralten, jetzt in einem engen Bezirk eingeschränkten und Gleichsam isolirten Volksstammes, ziehen können, nicht für gering zu halten und dann ihre Eigenthümlichkeit aufzubewahren, an sich schon von grossem Werth. Büsching beklagte daher sehr den frühen Tod des gelehrten Professors Theemann in Halle, der auf diese Nachforschungen mit etwas zu grosser Anstrengung seine Kräfte verwandt hatte. Ueberhaupt, wenn auch nicht an jeden Sprache eine eben so grosse Ausbente zu erwarten wäre. so ist es doch zur Bildung eines jeden Völkchens in einem Laude z. B. im preussischen Polen, von Wichtigkeit, es im Schul und Canzel unterrichtet nach dem Muster der reinsten (polnischen) Sprache, sollte diese auch nur ausserhalb des Landes geredet werden, zu unterweisen und diese nach und nach gangbar zu machen, weil dadurch die Sprache der Eigenthümlichkeit des Volkes und hiemit der Begriff des selben aufgeklärter wird.

J. Kant.

„Motinėlei“ užsimokėjo.

Kun. Juozas Balčiūnas iš Nerimdaičių 10 r.

A. a. Petronelė Runkalė iš Kretingos per Tėvą Juvenalį antsiuntė
aukų 10 r.

Redakcijos atsakai.

Jauniems skaitytojams. Klausiate kokia nauda iš skaitymo kriminališkų knygų ir ar galima jos skaityti? Jei „kriminališkų knygų“ vardu suprantate knygas, išdėstančias juridiską mokslą apie prasikaltimus (par. bausmių kodeksą, kriminalų procesą ir k.), tai tokių knygų skaitymas laikam, (par. juristams), yra netik naudingas, bet ir reikalingas. Jei kriminališkų knygų vardu suprantate kriminalius romanus, kur vaizdžiai aprašomi visokie baisūs prasikaltimai ir kame veikiančiais asmenimis yra visokie sukti prasižengėliai ir dar suktesni šnipai, tai tokių knygų skaitymo, žinoma, tamstoms patarti negalime, nes jos dvasios nepakelia, tik apteršia skaitytojų vaidentuvę visokių moralių purvų reginiais. Jaunimas, kurs tokių knygų skaitymą pamėgtu, jai tuom pat parodytu, kad jokių augštesnių idealų neturi, nei jieškoti nenori.

Gerų dorų apysakų vokiečių kalba yra labai daug, jos galima rasti žinomų katalikiškų firmų kataloguose, pav. Hetderio Friburge, im Br, Pusteto Regensburge, Bonifacius-Vereino Paderborne ir kitų.

D-ui Vytui. Už „Dainą“ ačiu – mielu noru ją dedame.

D-ui Gičiūnui. „Laimės žvaizdelė“ ir „Gimtinis namas“ dailės žvilgsniu silpnoki dalykėliai. Tokie rimai, kaip esi-tiesi, brangi-dengia, kviečia-šičia—yra netaisyklingi. O ir mintys vietomis delei rimo iškreiptos. Todel dėti „At.“ negalėjome.

D-ui Vytui. Už „Kalėdų naktį“ ačiu. Dedame šin n-rin.

D-ui Neregiui. Tamstos eilėse daug vietinių bei asmeniškų dalykų, o beto ir eiliavimas daug kame netaisyklingas, taigi sunaudoti negalime.

D-ui J. S-ui. Tamstos eilėse atsikartoja tos pat ydos, kaip ir d-o Neregio.

Redaktorius ir leidėjas

PR. A. DAMBRAUSKAS.

Saliamono Banaičio Spaustuvė Kaune Litzmann'o gatvė № 34.

„Ateities“ 1917 m. turinys.

- № 1. Pr. A. Dambrauskas: „Motinėlės“ pirmas dešimtmetis (1907—1917) pusl. 1—A. J.: Augštų minčių naudingumas ir reikalingumas. (F. Kerer'u sekant) 3—A. *Dailydė*: Mano rumas. (Eilės) 10 — Vincas Stonis: Vasaros rytas. (Eilės) 13 — Paparonis: sekdamas Goethe. Dailininkas 14—Algimantas: Taip jūm buvo lemta 19—J. Lukošius: Mokytojas Juozas Marcinkevičius 24 — A. G—S: Knygų recenzijos 29—Iš mokyklų gyvenimo 30—Redakcijos atsakai 31.
- № 2. Ch. Renouvier: Vertė X, X: Apie žmogaus ir piliečio pareigas 33—Vytas: Kame ramybė? 36—A. Kuronietis: Henrikas Senkevičius 38—Faustas Kirša: Naujiems metams. (Eilės) 50—A. Kuronietis: Nauji tikybos vadovėliai pradedamosioms mokykloms 50—Mokytojas: Kelios pastabos apie pereitas kalėdų eglaites 54—Pas mus ir kitur 57—Iš dvasiškos jaunuomenės gyvenimo 57 — T. Genelis: Iš mūsų mokyklų gyvenimo 58—Prof. A. Leskien'as 63 — Redakcijos atsakai 64.
- № 3. A. *Dailydė*: Lozorius (Eilės) 65 — Vytas: Kova 67 — J. Dukas: Permaža rimto mąstymo 73 — Faustas Kirša: Nesiblaivo dangus. (Eilės) 75 — Faustas Kirša: Nakties tyla. (Eilės) 76—Faustas Kirša: Karžygio kryželis (Eilės) 78 — Paparonis sekdamas Goethe: Dailininkas 77 — Tyro Duktė: Sudiev 85 — Uosaitis: Pirmutinis vytyrys. (Eilės) 88—Uosaitis: Radasta (Eilės) 88—Jauna Šeimininkė: Kaip sviestas tepti 89 — Pas mus ir kitur 92—Dr: Kalbos dalykai 94 — Mokytojas: Kaip vilkas mokinosi kept duoną 95 — Redakcijos atsakai 95.
- № 4. Damijonas de-Veuster'is 98 — Praeitininkas: Apie vieną žuvusį Žemaičių miestelį 106 — Jz. G-as: Evangelijų autentiškumas. (T. b.) 109 — Žemės Dulkė: Motinai (Eilės) 119 — Žemės Dulkė: Meilė, (Eilės) 120 — Žemės Dulkė: Broliui A. (Eilės) 121—Žemės Dulkė:*** (Eilės) 121—Žemės Dulkė: Kun. Petruil L. (Eilės) 122—Tyro Duktė: Varpai 123—Tyro Duktė Našlaitė 125.
- № 5. V. B.: A. A. Kun. Justinas Pranaitis 129—Maironis: Ašaros tarp juokų. (Eilės) 134—V. Vyšniūnas: Vasaros vakaras. (Eilės) 137 — V. Vyšniūnas: *** (Eilės) 137 — Jurgis T—as: Vyrai ir religija 138 — Jz. G.—as: Evangelijų autentiškumas 142—T. A.: Teodoras Haas'as 147—P. Bučys: Bibliografija 160—Redakcijos atsakai 160.
- № 6. Pr. Dovydaitis: Istorijos mokslo įžanga 161 — A. J.: Iš vysk. M. Valančiaus santikių su vokiečių filologais 169 — Vytas: Zibutė 173—V. Ak—tis: Lakštingala. (Eilės) 174 — V. J. Ruškys: Tomas Akviniškis 175—T. A.: Teodoras Haas'as 181—A—tis: Matematiškos terminologija, vartojama Kauno Lietuviškoje Gimnazijoje 184—Redakcijos atsakai 192.
- № 7. Kazys Rizauskas: A. a. Juozas Lukošius 193—A. Kniukšta: A. a. Juozo Lukošiaus atminimui 194 — D. A. Urbelis: A. a. Draugas Juozas Lukošius (Nekrologas) 195 — B. Kasaitis: Demonstracijos. (Miniatiūros) 202—X. X. Gyvosios ugnelės 203—V. Stonis: Excel-sior! (Eilės) 205—V. Stonis: Berželis. (Eilės) 206 — V. Stonis: Se-

sutei. (Eilės) 207—*Skis*: Oi Lietuva 208—*Pr. Dovydaitis*: Iš priešistoriškosios gadynės 208—*Dvasiškosios Zemačių Seminarijos sugrąžinimas* 221 — Iš mokyklų gyvenimo 222 — *Kun. J. Kr.*: Šis tas iš filologijos 223—Redakcijos atsakai 224.

№ 8. *Pr. Dovydaitis*: Iš priešistoriškosios gadynės 225—*J. Ruškys*: Tomas Akviniškis 233 — *B. Kasaitis*: Nebegriš... Puga. Takeliai. Iš mano atsiminimų. (Miniatiūros) 240—*Žemės Dulkės*: Eilės 248—*Skis*: Dainos. (Eilės) 252—*K. Lietuvaitė*: Saulutei šviečiant 253—*Bibliografija* 254—Iš mokyklų gyvenimo 255—Redakcijos atsakai 256.

№ 9. *Pr. Dovydaitis*: Indoeuropėnai, jų kilmė, išsiplatinimas ir kultura 257—*J. Ruškis*: Tomas Akviniškis 265—*Pr. Dovydaitis*: Gamta, jos pažinimo pragumas ir nauda 270—*Vytas*: Kaip-gi neverktil! 275—*Jonaitis*: Svajonė. (Eilės) 276—*Kaz. Barkauskas*: Viltis. (Eilės) 276— — Kame žmogaus gražybė ir laime? 277 — *M. Ruškytė*: Auklėjimo klausimu 286 — *D.*: „Saulės namų sugrąžinimas 297 — Redakcijos atsakai 288—*Aukos „Ateičiai“* 288.

№ 10. *Pr. Dovydaitis*: Materija, kunai, jų skirstymas ir svarbiausios bendrosios ypatybės 289 — *V. Stonis*: Skausmo balsas. (Eilės) 298 — — Pavydas. (Eilės) 299 — *A. Jakštas*: Varlės politikės. (Sakmė) 300—*A. Jakštas*: Du gaidžiu. (Sakmė) 303—*T. Genelis*: Lupė 304— — Kame žmogaus gražybė ir laimė? 309—*A. J.*: „Man religijos nereikia, aš esu laisvamanis“ 312—*Kaimietis*: Delko dažniausiai kaimiečiai moksleivių neužkenčia? 313 — Iš mokyklų gyvenimo 315 — Atsiųstos redakcijai knygos 317 — „Motinėlei“ užsimokėjo 318 — *Aukos „Ateities“ reikalams* 319—Redakcijos atsakai 319.

№ 11. *M. Reinis*: Atida 321—*Pr. Dovydaitis*: Svarbiausios bendrosios kunų ypatybės 326—*D. N. Mamino-Sibiriako*: Medžiotojas Jonas. Vertė J. Talmontas 333 — *V. Stonis*: Kryžius. (Eilės) 339 — *V. Stonis*: Vienai—vienas... (Eilės) 340 — *V. Stonis*: Tikėki.. (Eilės) 341 — *Tautietis*: * * (Eilės) 341 — *Tautietis*: * * (Eilės) 342 — *Steponas Tautietis*: Prieš aušrą 342 — *R. B.*: Didžiojo Lietuvos kunigaikščio valdžia senovėje 345 — *St. Tautietis*: Bukime meilūs 347 — *Mok. A. V.*: Matematikos terminologijai 349.

№ 12. *A. Alekna*: Vyskupas Valančius ir tikybos mokymas gimnazijose 354 — *P. R. Dovydaitis*: Kunų sunkuma ir svara, jos saikai ir rušys 363—*M. Reinis*: Atida 368—*V. Stonis*: Aras. (Eilės) 372—*V. Stonis* * * * (Eilės) 373—*A. Jakštas*: Kiaulė ir asilas. (Eilės) 374 — *A. Jakštas*: Batukas ir koja. (Eilės) 375 — *Vytas*: Malėdų naktis 376 — *Vytas*: Daina 378—*A. J.*: Kanto nuomonė apie lietuvių ir jų kalbas 379—Redakcijos atsakai 382—„*Ateities*“ 1917 metų turinys 383.
